

Infrastruktūra maina uzvedību

Ja skeptiķi joprojām pasmaida par Lielās talkas organizatoru mērķi Latviju padarīt par sakoptāko zemi pasaulē, tad ikdienā mēs jau tik ļoti esam saraduši ar sakoptu vidi, ka asi vērsamies pret gružotājiem, kādus diemžēl joprojām nākas sastapt. Un esam jau aizmirsuši, ka vēl pirms gadiem divdesmit mūsu mežmalas daudzviet bija atkritumu pilnas un katrā pagastā bija pa savai izgāztuvei. Tagad mēs runājam par reģionālo atkritumu poligonu attīstības ceļiem, par to, cik nozīmīga ir atkritumu šķirošana, un cik žēl, ka mums vienīgajiem Baltijā nav PET pudeļu depoziņu sistēmas. Ir ļoti būtiski sakārtot nepieciešamo infrastruktūru, bet tāpat ir skaidrs, ka jāseko arī paradumu un uzvedības maiņai, kas patiešām mūs varētu tuvināt mērķim – zaļai un tīrai Latvijai.

Redaktore ANDA PŪCE

Reģionālo laikrakstu pielikums **Nr. 5**

Kurzemes Vārds *Auseklis* *Talsu Vēstis* *STARS* *Kurzemnieks* *Zemgale* *Saldus Zeme* *Druva* *Liesma*

Atkritumu kalnu augstums ir mūsu pašu ziņā

No 1995. līdz 2011. gadam sadzīves atkritumu apsaimniekošanas infrastruktūras attīstībā un normatīvo aktu prasībām neatbilstošu izgāztuvju rekultivācijā Latvijā ieguldīts 99,1 miljons latu. Ārvalstu finanšu ieguldījums (ieskaitot Eiropas Savienības fondus) šo gadu laikā bija 65,61 miljons latu, valsts budžeta dotācija – 10,08 miljoni latu, projektu īstenotāju ieguldītie līdzekļi – 23,41 miljons latu.

Atbildība uz pašvaldībām

Deviņdesmito gadu sākumā Latvijā bija aptuveni 500 lielāku un mazāku izgāztuvju, kur nokļuva viss, kas vairs nebija vajadzīgs, ko nevarēja nodot otrreizējai pārstrādei. Pamazām vien izveidotā atkritumu apsaimniekošanas sistēma jāva cīnīties ar šiem atkritumu kalniem, un liela nozīme bija gan konkrētām iniciatīvām, gan likumdošanas izmaiņām. Latvijā šo jomu reglamentē vairāk nekā 40 normatīvo aktu.

Lai valstī maksimāli īsā laikā panāktu pozitīvu attīstību atkritumu apsaimniekošanā, izveidojot vides prasībām atbilstošu atkritumu apglabāšanas infrastruktūru, efektīvi izmantotu pieejamos vietējos resursus un piesaistītu Eiropas Savienības fondu līdzekļus, izstrādājot atkritumu apsaimniekošanas valsts plānu 2006.–2012. gadam, tika noteikts, ka Latvijā jāveido desmit atkritumu apsaimniekošanas reģioni un jāierīko desmit lieli poligoni, ņemot vērā ekonomiskās analīzes. Viens no rādītājiem bija iedzīvotāju skaits reģionā, ko apkalpo viens poligons. Par to, kur atradīsies atkritumu poligons, vienojās pašvaldības.

“Pašvaldības savā administratīvajā teritorijā ir atbildīgas par sadzīves atkritumu apsaimniekošanas organizēšanu. Tas tiek darīts atbilstoši valsts un reģionālajiem atkritumu apsaimniekošanas plāniem. Pašvaldības ar saistošajiem noteikumiem reglamentē sadzīves atkritumu apsaimniekošanu savā administratīvajā teritorijā, nosakot teritorijas dalījumu zonās, prasības atkritumu savākšanai, pārvadāšanai, pārkraušanai un uzglabāšanai, sadzīves atkritumu savākšanas reišu biežumu, kā arī kārtību, kādā veicami maksājumi par atkritumu apsaimniekošanu. Tās arī atbildīgas par atkritumu dalītu vākšanu. Ar šo funkciju pašvaldības tiek galā. Atbalstu, ka paš-

Martas Martinsones-Kašas foto

FAKTI

Latvijā radītie sadzīves atkritumi

2006. gadā – 1 420 459 tonnas;
2010. gadā – 1 131 404 tonnas;
2015. gadā – 2 087 507 tonnas.

Avots: Latvijas Vides, ģeoloģijas un meteoroloģijas centrs un Statistikas pārvalde

valdības veido savus uzņēmumus atkritumu apsaimniekošanai, jo tā ir pašvaldības funkcija – savākt un noglabāt atkritumus. Šķirošanas pakalpojumu, arī savākšanu, var veikt privātie uzņēmēji, bet atbildība paliek pašvaldībām. Infrastruktūrai jāpieder pašvaldībām, lai, mainot atkritumu apsaimniekotāju, tā nebūtu jābūvē no jauna. Par to jau samaksā atkritumu ražotāji,” viedokli pauž Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdētāja padomniece Sniedze Sproģe. Viņa atzīst, ka reģionos infrastruktūra attīstīta nevienādi, arī pakalpojumi iedzīvotājiem visur nav līdzvērtīgi. “Bija laiks, kad līdzekļi par atkritumu savākšanu un infrastruktūras veidošanu bija pieejami komersantiem, bet ne pašvaldībām. Tas nozīmē, ka par publiskiem līdzekļiem radītu infrastruktūru izmanto privātais uzņēmējs un gūst peļņu,” vērtē S. Sproģe

un uzsver, ka šī apsvērums dēļ uzskata – atkritumu apsaimniekošanai jāveido pašvaldību organizācijas.

Nav redzams viss cikls

Lai mēs nenoslīktu pašu radītu atkritumos, kas veidojas ik dienu, atkritumu savācējašīnām no mājām savācot to, ko esam izmetuši, vienīgais, ko lietas labā var darīt, ir samazināt saražoto sadzīves atkritumu daudzumu. Valsts saskaņā ar Eiropas Komisijas noteikto mērķi pildot ES regulu, apņēmusies līdz 2020. gadam samazināt poligonos noglabājamo mājāsaimniecības atkritumu daudzumu uz pusi, savukārt bioloģiski noārdāmo atkritumu (pūstošo atkritumu, pārtikas atlieku) daudzumu līdz 35% no 1995. gadā apglabāto bioloģiski noārdāmo atkritumu daudzuma. Sagatavot otrreizējai izmantošanai un pārstrādei valsts apņēmusies vismaz 50% (pēc svara) mājāsaimniecības atkritumos un citās līdzīgās atkritumu plūsmās esošos papīra, metāla, plastmasas un stikla atkritumus.

“Valsts ir apņēmusies ievērot ES normas, bet tās nevar izpildīt, ja nezinām patieso situāciju, un to savukārt nevaram izprast un analizēt, ja salīdzināšanai nav pilnas sistēmas datu. Neesam izanalizējuši pilnu ciklu no savākšanas līdz pārstrādei. Pašvaldības nevar izkontrolēt no dabas resursu nodokļa atbrīvo-

tos darbus. Vai viss tiešām tiek nodots pārstrādei, vai krājas laukumos? Lielais jautājums – ko vajag pārstrādātājam un ko norakstām uz pārstrādi tikai ar pavadzīmēm,” pārdomās dalās S. Sproģe un uzsver, ka tas ir drīzākajā laikā darāmais – gūt skaidrību, kas un kā notiek visā atkritumu apsaimniekošanas ciklā.

Vai piesārņotājs samaksās?

Dabas resursu nodoklis, ko maksājam, palīdz īstenot principu “piesārņotājs maksā”. Reizē tas arī stimulē atkritumu ražotāju radīt mazāk atkritumu, par ko jāmaksā, tad arī mazāk būs jānoglabā poligonā. Tā ir valsts politika – palielinot nodokli, sadārdzinot atkritumu apsaimniekošanu, motivēt iedzīvotājus un uzņēmumus šķirot atkritumus. Šogad sadzīves atkritumiem un ražošanas atkritumiem, kas nav uzskatāmi par bīstamiem, nodokļa likme par tonnas apglabāšanu ir 25 eiro, 2018. gadā tie būs 35 eiro, 2019. gadā – 43 eiro un 2020. gadā jau 50 eiro. Jautājums, kā likmes palielināšanu jutīs iedzīvotāji un vai tā motivēs iedzīvotājus rūpēties par atkritumu šķirošanu. Vai visi atkritumu apsaimniekotāji piedāvās cilvēkiem tādu šķirotu atkritumu savākšanas sistēmu, ka tā būs viegli izmantojama, saprotama un iedzīvotāji jutīs labumu no atkritumu šķirošanas?

EKSPERTS

Jāmaina sapratne un rīcība

ANITRA TOOMA, vides žurnāliste

Es neteiktu, ka Latvija atkritumu šķīrošanā un pārstrādē šobrīd būtu vāji attīstīta. Tā bija pirms dažiem gadiem, tagad situācija ir stipri mainījusies. Manuprāt, attīstīties ir piespiedusi Eiropa. Viss jau ir izdarīts, lai varētu šķirot.

Sevi šķirot atkritumus pieradināju pāris nedēļās, esmu cilvēks, kuram, iespējams, Latvijā visdārgāk izmaksā katrs nešķirotu atkritumu kubikmetrs. Dzīvoju daudzdzīvokļu mājā, visi maksājam vienādi, bet man nešķirotu atkritumu ir ļoti maz.

Ir uzskats, ka katrs cilvēks mēnesī ražo 1,5 kubikmetrus atkritumu, man tie ir 200 gramu izmetamo – divi mazi veikalma maisiņi – un 400 gramu šķirotu. Esmu svērusi. Gružkastē gan nelieku nevienu pūstošo atkritumu, lai māja vienkārši nesmirdētu. Tam man ir atsevišķa kaste, lieku arī kaudzē dārzā. Vēl var likt ledušķāpi saldētavā, tad, kad, piemēram, brauc uz laukiem, paņemt līdzī un likt kompostā. Mana dzīve ir ļoti civilizēta, ar stikla burkāniem uz tirgu pēc piena vai sulas neeju, bet, ja būtu iespēja, ietu. Manuprāt, atkritumu daudzums, ko uzrāda,

ir pārlielu liels. Neesmu satikusi cilvēku, kurš dienā izmet kilogramu atkritumu, gīmene – jā. Bet tāda ir statistika.

Infrastruktūra atkritumu savākšanai Latvijā ir izveidota. Ja cilvēks grib, viņam ir iespējas. Dzīvoju Mazirbē, kur nav dalītās atkritumu savākšanas, pa ceļam vedu uz Babīti, kur ir konteineru laukums, un izmetu. Zinu, ka lielāko daļu plastmasas, kas ir manā maisiņā, nepārstrādās. Un tā ir problēma, kas jārisina.

Atkritumu daudzums vienkārši jāsamazina, šķīrošana to neatrisinās. Zviedri droši vien arī domāja, ka glābj pasauli, šķirot atkritumus, un viņiem nenāca pat prātā, ka tie sadegs Slokā. Kas notiek ar atkritumiem, kad tie sapresēti sāk savu ceļu pa Eiropu, to nezinām.

Ir vasara. Gribas pie dabas. Nesen braucām skatīties saulrietu. Palika skumji, bet ne jau no skaistā saulrieta, bet no domas, kas nāca prātā, – ja varēji piknika grozu atvest uz atpūtas vietu, tad vari arī paņemt līdzī to, kas palicis pāri. Tūrisma infrastruktūrā atkritumu konteineri ir mazas kastītes, pie kurām parasti ir kaudzes. Dabas takās nav soliņu, kur piesēst, kad esi piekusis. Visur skaidro – tikko ir soliņš, tā ir atkritumu kaudze. Neierīko soliņus, nenoliek konteinerus, lai nebūtu kaudžu, jo kāds atvedīs arī atkritumus no mājām. Pasauli var izglābt, tikai neradot atkritumus. Tā ir mana izpratne. Pavisam neradīt nav iespējams, bet samazināt gan, un uz to jātiecas. Mani priecē domubiedru grupas, kuras popularizē, aizrauj ar ideju radīt mazāk atkritumu. Ja ir galva uz pleciem, ar kuru mēdz domāt, tad loģiski, ka citi pavelkas līdzī. Mums jau īsti nav variantu, kaut kas ir jādara, jāmaina sapratne un rīcība.

Atkritumu kalnu augstums ir mūsu pašu ziņā

⇒ 1. lpp.

“Protams, cilvēki grib par atkritumu savākšanu maksāt iespējami mazāk, gribētu, lai par to vispār nebūtu jāmaksā, bet tā nebūs. Jāmācās salīdzināt cenas un sniegtā pakalpojuma kvalitāti, jāsaprot arī, ka zemākā cena nekad negarantē tādu pašu pakalpojumu, kādu to saņemam par augstāku maksu. Arī dalītā atkritumu savākšana maksā,” uzsver S. Sproģe. Centrālās statistikas pārvaldes apkopotā informācija rāda, ka tēriņi par sadzīves atkritumu apsaimnie-

košanu vienam iedzīvotājam ir 0,7% no visiem privāto mājāsaimniecību patēriņa izdevumiem.

Par tarifiem parasti ir visplašākās diskusijas. Regulators atbilstoši ekonomiskai pamatotām izmaksām apstiprina vienīgi sadzīves atkritumu apglabāšanu atkritumu poligonos, bet citas ar sadzīves atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumu organizēšanu un uzraudzību saistītās darbības ir pašvaldību kompetencē.

Sarmīte Feldmane

UZZIŅAI

Latvijā ir 10 poligoni, ko apsaimnieko starppašvaldību uzņēmumi:

- SIA “AADS0” – poligons “Ciniši” Daugavpils novadā,
- SIA “AALAS” – poligons “Križevniki” Rēzeknes novadā,
- SIA “Alba-5” – poligons “Kaudzītes” Gulbenes novadā,
- SIA “Getliņi Eko” – poligons “Getliņi” Stopiņu novadā,
- SIA “Liepājas RAS” – poligons “Ķīvētes” Grobiņas novadā,
- SIA “Piejūra” – poligons “Janvāri” – Talsu novadā,
- SIA “Ventspils Labiekārtošanas kombināts” – poligons “Pentulji” Ventspils novadā,
- SIA “Vidusdaugavas SPAAO” – “Dzijā vāda” Krustpils novadā,
- SIA “ZAAO” – poligons “Daibe” Pārgaujas novadā,
- SIA “Zemgales Eko” – poligoni “Brakšļi” Jelgavas novadā un “Grantiņi” Bauskas novadā.

Ceļā uz industriālo centru

SIA “Ziemeļvidzemes atkritumu apsaimniekošanas organizācija” (“ZAAO”) 1998. gadā dibināja tā laika Cēsu, Limbažu, Valkas un Valmieras rajona 82 pašvaldības. No 2005. gada poligons “Daibe”, tagad reģionālais atkritumu apsaimniekošanas centrs, ir vienīgā visa Ziemeļvidzemes reģiona cieta sadzīves atkritumu apstrādes un noglabāšanas vieta.

“Mums daudz palīdzēja dāņi, ar Vides ministrijas atbalstu mācējām pārliecināt pašvaldību deputātus un iedzīvotājus, ka jāveido reģionālā sistēma. Katrs reģions pats noteica, kādu sistēmu veidot. Piemēram, Liepājā vienojās, ka lauku un pilsētas pašvaldības veido organizāciju, uzņemas poligona izveidi, bet ne atkritumu savākšanu. “ZAAO” uzreiz uzņēmās arī atkritumu savākšanu un iedzīvotāju izglītošanu vides jautājumos,” stāsta SIA “ZAAO” valdes priekšsēdētājs Aivars Sirmāis. Viņš uzsver, ka atkritumu apsaimniekošana visos reģionos nevar būt vienāda, jo pašvaldībās deputātiem ir dažāda izpratne, un viņi ir tie, kuri lem.

Latvijas atkritumu apsaimniekošanas stratēģija paredzēja valstī būtiskas pārmaiņas atkritumu apsaimniekošanas jomā. Pilotprojektā Ziemeļvidzemē tika likvidētas 104 legālās un nelegālās izgāztuves, izveidots jauns, mūsdienu cieta sadzīves atkritumu poligons, kā arī ieviesta atkritumu savākšanas un apsaimniekošanas sistēma. “Pašvaldības iemaksāja 200 tūkstošus latu pamatkapitālā, ministrija iedeva četras atkritumu savākšanas mašīnas un konteinerus, no ES fondiem līdzfinansēja poligona būvniecību. Pašvaldības ne kredītus, ne galvojumus mums nav garantējušas, mūsu ienākumi ir no savāktajiem atkritumiem, strādājam komercirtīgū. Mūsu īpašnieki ir pašvaldības, tomēr tām ar “ZAAO” nav nekādu finansiālu saistību,” skaidro A. Sirmāis.

Viņš ir pārliecināts, ka lielie poligoni sevi ir attaisnojuši. To ēra beigsies 2030. gadā, ja pildīs atkritumu samazināšanas plānu. “Tad poligoni no vietas, kur apglabā atkritumus, pārvērtīsies par atkritumu apsaimniekošanas centriem, kur notiek šķīrošana, sagatavošana pārstrādei un bioloģiskā pārstrāde. Tie būs industriālie centri,” paskaidro “ZAAO” valdes priekšsēdētājs.

Viņš pieļauj, ka iespējama arī diskusija, vai Latvijā vajadzīgi desmit poligoni, jo atkritumu daudzumam ir jāsamazinās. Pēdējos gados iedzīvotāju skaits sarucis, toties vairāk ir iepakojumu atkritumu. Krīzes laikā tie krietni samazinājās, jo cilvēki retāk gāja uz veikalu, tagad atkritumu daudzums atkal ir tāds pats, kāds bija, kaut cilvēku mazāk.

“ES prasības kļūst aizvien stingrākas, dabas resursu nodoklis, arī prasības poligonā palielinās. Ir cilvēki, kuri uzskata – ja man tik dārgi jāmaksā, nešķirotu. Bet ir jāšķirot, lai mazāk būtu jāmaksā,” saka A. Sirmāis. Viņš norāda, ka liela nozīme ir izglītošanai, jo šķi-

Latvijā uz vienu cilvēku saražoto sadzīves atkritumu apmērs ir sestais mazākais starp Eiropas Savienības valstīm. 2013. gadā katrs mūsu valsts iedzīvotājs vidēji saražoja **312 kilogramus** sadzīves atkritumu. Lielākais sadzīves atkritumu daudzums uz vienu iedzīvotāju no ES dalībvalstīm togad bija **Dānijā – 747 kilogrami**.

Avots: “Eurostat”

šana nav tikai atkritumu apsaimniekošanas uzņēmumu rūpes. Lai būtu rezultāti, tas jādara visiem.

“ZAAO” daudz ieguldījis, lai sabiedrībai skaidrotu jautājumus par atkritumu savākšanu, pārstrādi, vides piesārņošanu. Mācības tiek rīkotas arī pašvaldību un uzņēmumu darbiniekiem. Pārgaujas novadā top Latvijā pirmais nacionālas nozīmes vides izglītības infrastruktūras objekts – dabas un tehnoloģiju parks “URDA”, kas piedāvās modernu un aizraujošu vides izglītības apguvi. Šeit teorētiskās zināšanas tiks papildinātas ar praktisku darbošanos dabā, un tas dos iespēju piedzīvot apkārtējās vides un mūsdienu tehnoloģiju sinerģiju.

“ZAAO” vadītājs uzskata, ka 2020. gads būs robežšķirtne. “Ja negribam kā tagad – 14% no šķirotu atkritumu konteineru satura noglabāt poligonā, pie privātmājām jāliek otrs konteiners. To jau darām Saulkrastos, eksperimentēsim arī Valmierā. Mājāsaimniecība sedz konteineru iegādi, kas ir apmēram 20 eiro, tad konteineru atvedam, noslēdzam līgumu, saskaņojam grafiku un iztukšojam bez maksas. Un saņemam kvalitatīvus, tīrus materiālus. Ja netīri, tad neņemam,” atklāj A. Sirmāis un atzīst, ka iedzīvotāji labi redz – ja šķirot, konteiners jāizveid retāk.

Dalītās vākšanas konteineri ir izvietoti atbilstoši Ministru kabineta noteikumu prasībām un kritērijiem. Ja iedzīvotāji dzīvo izklaidus, pašvaldības izvērtē, kur likt un vai tādi vajadzīgi. Klientu apkalpošanas daļas vadītājs Mārtiņš Vīgants piebilst, ka savāktu atkritumu apjoma pieaugumu var skaidrot arī ar to, ka ir izveidota tiešsaistes datu bāze, kurā katra pašvaldība redz, kurai mājāsaimniecībai nav līguma ar “ZAAO”, un var strādāt ar iedzīvotājiem.

Jautāts, vai pārstrāde tiek līdzī atkritumu apsaimniekošanai, A. Sirmāis skumji atzīst: “Patlaban mūsu savāktos materiālus pārstrādei nevajag.” Bet pamazām viss attīstās, un pēc gadiem pieciem var izrādīties, ka tas, ko šodien nav kur likt, ir pieprasīts.

“Igaunijā atkritumus sadedzina. Tā var darīt, bet tas nav īsti progresīvi, labāk tomēr bioloģiskos atdalīt. Ja nodala, parādās kurināmais, kam ir lielāka enerģētiskā vērtība nekā naftai. Tas ir dārgi, bet tā ir Latvijas nākotne. Vai Latvijai vajadzīgs siltums? Tas ir arī stāsts par energoneatkarību,” pārdomas izsaka uzņēmuma jurists Edgars Atlācis.

Sarmīte Feldmane

Joprojām iepakājus abiem kaimiņiem

Igaunijā PET pudeļu depozīta sistēma sekmīgi darbojas jau *padsmīt gadu*, un kopš 2016. gada 1. februāra tāda funkcionē arī Lietuvā, taču Latvijā vēl joprojām ar PET pudeļu depozītu jautājumu nodarbojas tikai darba grupas, un par šādas sistēmas ieviešanu mēs diemžēl vēl nerunājam. Tāpēc pētījām, kādi ir viedokļi un iesaistīto pušu noskaņojums pirms pudeļu depozīta ieviešanas, kas tā arī pagaidām no vietas nekust.

Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Vides aizsardzības departamenta direktore **Rudīte Vesere** atskaitās skrupulozi precīzi: "VARAM 2008. gadā, pamatojoties uz veiktajiem novērtējumiem un tā brīža situāciju atkritumu apsaimniekošanā, izstrādāja koncepciju par depozīta sistēmas piemērošanu dzērienu iepakojumam. Uz Ministru kabinetā apstiprinātās koncepcijas pamata tika izstrādāti likumprojekti par depozīta sistēmas piemērošanu dzērienu iepakojumam. Ievērojot, ka 2013. gadā virzītie normatīvo aktu priekšlikumi depozīta sistēmas ieviešanai Latvijā līdz pat 2015. gada sākumam nebija guvuši atbalstu Saeimā, VARAM ministra uzdevumā 2015. gada februārī tika izveidota darba grupa atkritumu apsaimniekošanas jautājumu skatīšanai un risināšanai, kuras viens no pirmajiem uzdevumiem bija atkārtoti vērtēt depozīta sistēmas ieviešanas nepieciešamību. Darba grupa secināja, ka, ņemot vērā prasības, kas atkritumu apsaimniekošanā jānodrošina līdz 2020. gadam, Latvijā prioritāri attīstāma un pilnveidojama dalītā atkritumu vākšanas sistēma, kā arī jāattīsta atkritumu pārstrādes jaudas. Sistēmā jau investēti gan pašvaldību, gan ES fondu, gan privātie līdzekļi. Dalītā atkritumu vākšana ar katru gadu strādā veiksmīgāk, un sašķirotu atkritumu, tajā skaitā iepakojuma, apjoms Latvijā aug. Jāņem vērā,

ka depozīta sistēma aptver tikai 10% no kopējā sadzīves atkritumu apjoma.

Pamatojoties uz 10 594 Latvijas pilsoņu kolektīvo iesniegumu "Par iespēju saņemt atlīdzību par PET pudeļu un citu dzērienu iepakojumu nodošanu", Saeima ir uzdevusi VARAM veikt šajā jomā tiesiskā regulējuma izvērtējumu Baltijas valstīs, sagatavot informatīvu ziņojumu par iespējām izdarīt grozījumus attiecīgajos normatīvajos aktos, lai noteiktu PET pudeļu, stikla pudeļu un skārdeņu, kā arī cita veida iepakojumu depozīta sistēmas izveides principus, iekļaujot šajā ziņojumā informāciju par to, kā tiek veikta sabiedrības, pašvaldību un atkritumu apsaimniekotāju izglītošana minētajā jomā, un iesniegt to Saeimai līdz 2018. gada 1. martam. VARAM ir uzsākusi darbu pie Baltijas valstu pieredzes detalizētas izvērtēšanas un ziņojuma sagatavošanas."

Pasaules Dabas fonda pārstāve **Elīna Kolāte** jau runā par reālām lietām: "No 2020. gada visās ES dalībvalstīs vismaz 50% no mājsaimniecības atkritumiem būs jāpārstrādā, jāizmanto atkārtoti vai kā citādi jāpārvērš par resursu. "Eurostat" dati vēsta, ka šobrīd Latvijā tikai 24% atkritumu pārdzimst resursos. Gribot negribot kaut kas līdz 2020. gadam ir jādara, lai šo rādītāju strauji uzlabotu un beigtu mājsaimniecības atkritumus vienkārši kraut poligonos, tādējādi bezjēdzīgi aizņemot zemi. Pēc ANO Vides programmas datiem, ik gadu pasaulē sa-

ražo ap 300 miljoniem tonnu plastmasas. Katras tonnas saražošanai nepieciešami 2600 litri naftas. Tātad plastmasas atkritumi nozīmē ne tikai piegružotas mežmalas un plastmasas gabaliņus sarijušos dzīvniekus, bet arī jaunu resursu patēriņu un siltumnīcas gāzu izmešu rašanos. Latvijai jūras piekrastē puse no visiem atkritumiem ir tieši plastmasa.

Līdzšinējā pieredze rāda, ka ekonomiskie dzinuli, piemēram, iespēja par pudeli saņemt nelielu atlīdzību, ir visefektīvākie cilvēku paradumu mainītāji – ne velti stikla pudeles, kuras iespējams par maksu nodot, apkārt nemētājas. Uzskatām, ka Latvijā ir jāievieš plastmasas depozītsistēma, līdzīgi kā Lietuvā un Igaunijā. Otra alternatīva – brīvprātīga atkritumu šķirošana – līdz šim nav bijusi efektīva. Šobrīd nekas neliecina par to, ka šajā ziņā kaut kas varētu mainīties tuvākajos divos gados, kas ir laiks, kurā Latvijai jādemonstrē sasniegumi atkritumu saimniecībā, strauji samazinot poligonos noglabāto nešķirotu atkritumu apjomu."

Arī domubiedru grupas "Tīri meži" vadītāja **Ilze Aizsilniece** uzsver piesārņojuma ietekmi uz veselību: "Vislielākie mūsu maldī ir par to, ka plastmasas izstrādājumi ir nekaitīgi un to atrašanās dabā nerada nekādas problēmas, ja nu vienīgi nav tik skaists skats. Diemžēl realitāte ir pilnīgi pretēja. Plastmasa sadaloties izdala dabā dažādas ķīmiskas vielas, kuras ir izmantotas ražošanas procesā. Pēdējā laikā tiek skāji runāts par bisfenolu A un ftalātiem, bet kopumā ir apzināti vairāki simti vielu, kas tiek izmantoti plastmasas ražošanā un var ietekmēt cilvēka veselību.

Šīm vielām ir ietekme uz cilvēku iekšējo dziedzeru darbību (endokrīno sis-

tēmu), tās visas ir endokrīnās sistēmas kaitētāji. Ietekmējot endokrīno sistēmu, šīs vielas cilvēkiem palielina audzēju risku, īpaši ietekmējot reproduktīvo sistēmu. Vīriešiem tas saistāms ar sēklinieku, bet sievietēm ar krūts audzējiem.

Plastmasas pudele mežā ir drauds veselībai, jo ķīmiskās vielas no tās nonāk augsnē, gruntsūdeņos, sēnēs un ogās, bet pēc tam arī cilvēka organismā. Daudzus gadus talkojot, visvairāk nācies savākt tieši plastmasas pudeles. Domāju, ka depozīta sistēmas ieviešana varētu palīdzēt risināt šo problēmu mūsu valstī. Būtu labi, ja kādu reizi cilvēku veselības un dabas intereses būtu svarīgākas par interesi nopelnīt vairāk naudas."

Bet tirdzniecības tīkla "Top!" 13 veikalu īpašnieks Vidzemē, SIA "Lars Limited" valdes priekšsēdētājs **Agris Bergs** ir radis rēķināt: "Protams, es arī esmu par zaļu Latviju, bet, tā virspusēji aplūkojot šo problēmu, manuprāt, te ir būtams moments tirgotājiem: viens varbūt varēs uzstādīt šo sistēmu, otrs nevarēs. Vispirms – tās būs papildu izmaksas. Cik esmu lasījis presē, tad viena šāda PET pudeļu savākšanas iekārta maksā, minimums, 25 tūkstošus eiro. Arī konteiners vēl jāuzstāda. Kur tam rast vietu? Ja viens veikals to var, bet otrs nevar, tad pirmais būs izdevīgākā pozīcijā pret otro. Es nebūtu pretī, ja PET pudeļu depozīta sistēmu veidotu pats ražotājs – galu galā viņš cep tās pudeles un ar to pelna naudu! Lai ražotājs meklē laukumu un ceļ augšā savākšanas iekārtas, tad, manuprāt, netiktu kropļota konkurence starp tirgotājiem."

Guntis Viksna

Trūkst šķirotu atkritumu pārstrādātāju

"Zero waste" jeb bezatkritumu filozofija, kas balstīta uz dzīvi bez liekā, tostarp atkritumiem, iemanto arvien jaunu sekotāju uzmanību. Tomēr atkritumu apsaimniekotāji ir pārliecināti – viņu darbības lauciņš nesaruks. Izmēģinājis arī vēl kāda problēma – atkritumi ir sašķiroti, bet nav, kas tos pārstrādā.

Cieto atkritumu poligonā "Janvāri" Talsu novadā šķiro sadzīves atkritumus no piejūras novadu teritorijām, kas ir atkritumu apsaimniekošanas sabiedrības (AAS) "Piejūra" pārraudzībā. Izejot skolēnu ekskursijām izstrādāto maršrutu, arī mēs soli pa solim iepazīsim atkritumu šķirošanas gaitu.

Poligona vadītājs Inārs Zaļums atklāja, ka Latvijā atkritumu apsaimniekošanā trūkst ķēdes posma – ir šķirotāji, bet pārāk maz veicināta vietējo uzņēmēju vēlme atkritumiem dot otro dzīvi. Piemērs – milzīga riepu kaudze. Noslēgts līgums ar SIA "Riepu bloki", kas tālāk sadarbojas ar SIA "Cemex", kas vecās riepas izmanto cementa ražošanā. Tomēr pašlaik uzņēmums jaunas riepu kravas nepieņem. "Vēl lielāka problēma ir ar lielgabarīta tehnikas riepām. Kolēģiem Liepājā ir iekārta riepu smalcināšanai un metāla atdalīšanai. Process ir dārgs, un rezultātā tāpat nav, kur tās likt," skaidro poligona vadītājs. Pašlaik riepas izmanto poligona vajadzībām, no tām veidojot ceļu kompaktoram – atkritumu presētājam.

Uzņēmums labprāt sadarbojas ar

vietējiem atkritumu pārstrādātājiem, tādēļ divi lielākie sadarbības partneri ir "PET Baltija" un "Nordic Plast", kas ietilpst "Eco Baltia" grupā. Pārstrādes uzņēmumus, līdz ar to arī atkritumu apsaimniekotājus, ietekmē pasaules tirgus tendences. Piemēram, Ķīnas pārprodukcija piebremzējusi plēvju noietu. Poligonā tās uzglabā, gaidot labāku iepirkuma cenu. "Nordic plast" plēves, kanniņas un lielos iepakojumus mazgā un gatavo plastmasas granulas, ko pārdod apģērbu, trauku un citu produktu ražotājiem. Savukārt plastmasas pudeles sapresē un nodod "PET Baltija". Pārstrādes uzņēmums no tām gatavo PET pārslas, ko no Latvijas eksportē uz citām Eiropas valstīm.

AAS "Piejūra" regulāri organizē makulatūras vākšanas akcijas. Tās izglīto skolēnus par papīra pārstrādes nozīmīgumu. Uzņēmuma valdes priekšsēdētāja Indra Rassone ir pārliecināta, ka akcijas iemantotu vēl lielāku atsaucību, ja makulatūra tālāk nonāktu vietējā pārstrādes rūpnīcā. "Lai gan līgatnes papīrfabrika sen likvidēta un tās preču zīmi nopirkuši citi, cilvēki ilgi ticēja mītam,

Sašķirotajiem atkritumiem ne vienmēr paveras plašas otrās dzīves iespējas, atzīst atkritumu poligona "Janvāri" vadītājs Inārs Zaļums

Daiņa Kārkluvalka foto

ka papīru ražo tepat Latvijā. Jebkurš cilvēks vēlas redzēt un aptaustīt papīru, kas ražots no paša nodotās makulatūras," teic I. Rassone.

Cilvēki atkritumus labprāt šķirotu vēl smalkāk, bet šķirotājiem nav iespēju tos nodot tālāk. "Paskatīsimies uz pārtikas plauktiem veikalos – iepakojumu ķīmiskais sastāvs ir ļoti dažāds, ne visus no tiem var pārstrādāt. Ideālā situācijā ražotāji un arī tirgotāji pārdotu precī dabai

draudzīgā, pārstrādājamā iepakojumā vai tādā, kas sadalās. Taču lielveikalos katru ābolu un sīpolu var likt savā polietilēna maisiņā. Un šie maisiņi tur stāv rullītiem!" skaidro I. Rassone. Viņa arī aicina aizdomāties, cik polietilēna masiņu nepieciešams, lai izveidotu 200 kilogramu paku, turklāt, izmesti atkritumos, tie bieži vien ir netīri un neizmantojami.

Paula Kārkluvalka

Tāpat kā kārtot drēbes skapī

Kopš SIA "Madonas namsaimnieks" pirms dažiem gadiem ieviesa jaunu sadzīves atkritumu apsaimniekošanas maksas aprēķināšanas kārtību, ne tikai privātmāju, bet arī daudzdzīvokļu māju iedzīvotāji var samazināt maksu par atkritumiem, tos šķirojot, un pārliecināties – jo mazāk atkritumu izved, jo mazāk jāmaksā.

Par to ir pārliecinājusies arī Bakmaņu ģimene, kura Madonā dzīvo 45 dzīvokļu mājā Gaujas ielā. Lielākā maksa, kāda pēc jaunā aprēķina ieviešanas bija jāmaksā vienam iedzīvotājam, – 1,23 eiro mēnesī. Lielākoties maksa pat nesasniedzot vienu eiro, stāsta Bakmaņi.

"Šajā mājā dzīvojam jau septiņus gadus un visu šo laiku arī šķirojam atkritumus. Mums ir ļoti aktīva mājas apsaimniekošanas biedrība, tās pārstāve Jēviena Adamoviča mūs iepazīstināja ar iekšējās kārtības noteikumiem, kas katram jāievēro, dzīvojot šajā mājā, izskaidroja arī visu par atkritumu šķirošanu. Teikšu atklāti – pašos pirmsākumos bija grūti, bet kur tas laiks, kad tas šķiet pats par sevi saprotams. Tāpat kā ledusskapī liekam produktus vai skapī drēbes, tieši tā mēs atkritumu spainī, kur ir divi nodalījumi, atsevišķi saliekam šķirotos un nešķirotos atkritumus. Atsevišķi sakrājam arī izlietotās baterijas, lai pēc tam nododu veikalos speciāli tam paredzētās vietās. Pie tā, ka atkritumi ir jāšķiro, esam tik ļoti pieraduši, ka tad, kad at-

brauc ciemos draugi, kuri tam nepievērš uzmanību, šķiet jocīgi, ka visi to vēl nedara," atzīst Laura Bakmane.

Viņa uzsver, ka atkritumu šķirošanā aktīvi iesaistās visa ģimene. Pat divgadīgajam Emīlam ir savs pienākums, jo viņam ļoti patīk saplacināt plastmasas pudeles, un mazais dēlēns to uztver kā rotaļu. Savukārt vecākā meita Evelīna, kas rudenī uzsāks mācības Madonas vidusskolas 3. klasē, ir tā, kura seko, vai maisiņš ar šķirotajiem atkritumiem ir jau pilns un pienācis laiks doties uz atkritumu konteineru laukumu, lai tos izmestu zaļās vai zilās krāsas konteinerā.

"Par to, kā atkritumi, ko iespējams izmantot otrreizējai pārstrādei, ir jāšķiro, mums stāstīja skolā. Un tas nemaz nav grūti. Skolā mums regulāri notiek arī makulatūras vākšanas konkursi, un mēs tajos piedalāmies," pastāstīja Evelīna.

Vasarā uz atkritumu konteineru laukumu Evelīna dodas ar brālēnu Mārtiņu, kas uz Madonu atbraucis ciemos no Saulkrastiem. Viņiem itin bieži pievienojas arī kaimiņiene Zane.

Evelīna, Zane, Mārtiņš, Laura un Gatis ar Emīlu ir vieni no tiem, kuri aktīvi izmanto iespēju šķirot atkritumus, jo zina, ka tas palīdz ietaupīt

Agra Veckalniņa foto

"Saulkrastos mēs arī šķirojam atkritumus. Dalītie konteineri gan nav tik tuvu kā šeit, bet mums ir liela kaste, kur saliekam vecās avīzes, plastmasas pudeles, citu iepakojumu, lai pēc tam to visu aiznestu uz konteineriem," pastāstīja Mārtiņš.

Savukārt Laura un Gatis Bakmaņi piebilda, ka, šķirojot atkritumus, tiek saudzēta daba un, nododot makulatūru, vismaz kāds koks tiek izglābts. Viņu vēlējums – atkritumu šķirošanas sistēmu turpināt pilnveidot, lai novadu centros bez problēmām varētu nodot arī medikamentus, tāpat lai sadzīves atkritumu konteineros nebūtu jāmet vecās drēbes utt. It īpaši ņemot vērā, ka Madonā konteineru laukumos ir izvietoti arī ne visai

saprotami paziņojumi, ka daži atkritumu veidi, piemēram, polietilēna maisiņi, piena, krējuma tetrapakas un cits iepakojums šķirošanai netiek pieņemts, lai gan citur to izmanto otrreizējai pārstrādei.

Jāpiebilst, ka pēdējos gados Madonā daudz ir arī darīts, ieguldot visai lielus pašvaldības budžeta līdzekļus (dabas resursu nodokļa ieņēmumi), sakārtojot konteineru laukumus pie daudzdzīvokļu mājām, novēršot vai vismaz būtiski samazinot trešo personu piekļuvi – tie tiek slēgti, bet tas nozīmē, ka atkritumus tajos var mest tikai konkrēto māju iedzīvotāji, kuri tos var atslēgt, izmantojot čipu vai atslēgu.

Žeņa Kozlova

Ņemtu vēl četreiz vairāk

SIA "Cemex" cementa rūpnīca Brocēnu novadā ir Latvijā vienīgais uzņēmums, kurā izmanto no atkritumiem ražotu kurināmo. To pieļauj cementa galvenās izejvielas, klinkera, ražošanai nepieciešamā temperatūra – aptuveni 1500 grādu. Turklāt rūpnīca ir viena no modernākajām pasaulē un aprīkota ar jaudīgām gaisa attīrīšanas un monitoringa iekārtām, tādēļ var garantēt un pierādīt, ka šī kurināmā dēļ vidē nonāc cilvēkiem un dabai bīstamas vielas.

"Jau būvējot jauno rūpnīcu, informējām Latvijas valsti, ka investējam alternatīvā kurināmā izmantošanai piemērotās tehnoloģijās un, ja vietējie uzņēmumi būs gatavi piegādāt mūsu kvalitātes prasībām piemērotu un cenu ziņā konkurētspējīgu no atkritumiem ražotu kurināmo (SRF – solid recovered fuel), mēs to izmantosim," stāsta SIA "Cemex" cementa rūpnīcas direktors Uve Lubjūns. "Deviņos gados esam uzsākuši sadarbību ar četriem SRF ražotājiem no Kurzemes un Rīgas reģiona, viņi kopā patlaban piegādā 25 – 30% no visa mūsu izmantotā SRF." No atkritumiem ražots kurināmais ir šķiroti sadzīves un rūpnieciskie atkritumi – papīrs, tekstils, plastmasas izstrādājumi –, kas noteiktās proporcijās sajaukti, smalcināti un izžāvēti; tiem jāatbilst izmantotāja prasībām pēc ķīmiskā sastāva, kaloritātes, mitruma daudzuma un virknei citu kritēriju. Nepārstrādāti šie atkritumi nonāk noglabāšanas poligonos.

Otrs "Cemex" izmantotais alternatīvais kurināmais ir smalcinātas nolietotās

autoriepas. To pārstrāde Latvijā ir vēl mazāk attīstīta. Daži nelieli uzņēmumi riepas smalcina, taču to kopējais piegādātais apjoms ir niecīgs. Tādēļ cementa ražotāji dara neraksturīgu darbu – Latvijā savāktās nolietotās riepas iepērk un smalcina paši, tomēr cerot, ka reiz ar šo rūpalu nopietni sāks nodarboties kāds cits uzņēmums.

U. Lubjūns par pašlaik nozīmīgu pieņem arī trešo alternatīvo kurināmo – "Cemex" iesaistījies piesārņotās augsnes no Inčukalna sērskābā gudrona dīķiem neitralizēšanā. Projekta pirmajā posmā daļa neitralizētā sērskābā gudrona tika sadedzināta "Cemex" klinkera krāsnī; pārējais tika vests utilizācijai uz Vāciju. "Pēc Latvijas valsts lūguma tika investēts Eiropas Savienības finansējums šī materiāla noliktavas būvniecībā un kurināmā padeves iekārtās, lai varētu projektā iesaistīties," piebilst rūpnīcas direktors. No visa cementa ražošanai izmantotā kurināmā alternatīvais ir 80%. Teorētiski varētu būt pat visi 100%, bilst U. Lubjūns, taču izman-

SIA "Cemex" rūpnīcas direktors Uve Lubjūns norāda, ka no alternatīvā kurināmā izmantošanas cementa rūpnīca gūst ekonomisku labumu, bet sabiedrība – tīrāku vidi, un tiek taupīti neatjaunojamie dabas resursi

Ingus Kļepuļa foto

tošanu ierobežo kurināmā daļiņu lielums, kas ietekmē klinkera apdedzināšanu. Tā rotācijas krāsnī notiek uguns tiešā klātbūtnē, un nepieciešams arī ļoti smalks kurināmais, piemēram, akmeņogļu putekļi, lai liesmas plūstu vienmērīgi.

Cik nozīmīgi cementa rūpnīcai izmantot alternatīvo kurināmo? Pirmām kārtām to nosaka Eiropas Savienības virzība uz siltumnīcefektu izraisīto gāzu emisiju samazināšanu un no tās izrietošo CO2 kvotu tirdzniecības sistēmu. Attiecībā uz "Cemex" tas nozīmē: ik gadu tā no valsts saņem noteiktu daudzumu kvotu. Ja izrādās, ka rūpnīca emitējusi vairāk CO2, tai trūkstošās kvotas jāpērk no citiem tirgus dalībniekiem, ja mazāk – attiecīgi pāri palikušās drīkst pārdot. Kvotas robežlielumu nosaka, ņemot vērā vienas tonnas klinkera ražošanai emitēto ogļskābo

gāzi Eiropas 10 modernākajās cementa rūpnīcās. Tādējādi rūpnīcas tiek stimulētas investēt modernās, vidi saudzējošās tehnoloģijās un izmantot kurināmo no atjaunojamiem resursiem vai otrreiz izmantotām izejvielām – par to sastāvā esošu biomasu CO2 emisijas neapņēma. "Cemex" pastāvīgi ir kvotu pārdevēja, nevis pircēja, tādējādi vismaz daļēji atpelnot apjomīgās investīcijas videi draudzīgās tehnoloģijās.

Interesanti, ka alternatīvais kurināmais cementa ražošanā ne tikai dod karstuma kalorijas, bet arī papildina klinkeru ar nepieciešamām ķīmiskām vielām. Piemēram, Latvijas kaļķakmeņi un māla, klinkera galvenajās izejvielās, ir pamaz sēra; to var kompensēt, noteiktā daudzumā kurināmajam pievienojot neitralizēto piesārņoto augsni no Inčukalna; savukārt smalcinātās riepās esošā dzelzs daļēji aizstāj dzelzs oksīdu, ko rūpnīca iepērk klinkera ražošanai.

"No alternatīvā kurināmā izmantošanas rūpniecībā sabiedrībai ir vismaz trīs lieli ieguvumi," rezumē U. Lubjūns. "Pirmkārt, tiek samazināts fosilā kurināmā daudzums un attiecīgi – siltumnīcefektu izraisīto gāzu emisijas, otrkārt, atkārtoti izmantojot dabas materiālus, tiek taupīti resursi, un visbeidzot – mazāk atkritumu jānoglabā poligonos, jo tas ir dārgākais un neefektīvākais atkritumu apsaimniekošanas veids."

Daina Marcinkus

Pielikuma izdošanu finansē Valsts Kultūrkapitāla fonds

Projekts "Reģionālo mediju spēks", nr. 2017-1-STP-M11006-P Mērķprogramma "Atbalsts medijiem sabiedriski nozīmīga satura veidošanai" Projekta iesniedzējs: SIA "Kurzemes Vārds" Projekta partneri: SIA "Jaunais kurzemnieks", SIA "Cēsu Druva", SIA "Imanta info", SIA "Izdevniecība Auseklis", SIA "Saldus Zeme II", SIA "Laikraksts Stars", SIA "Talsu Vēstis", SIA "Firma Zemgale" un SIA "TV Kurzeme"

Publikācijas sagatavojuši reģionālo izdevniecību štata žurnālisti un fotogrāfi. Projekta vadītāja un pielikuma redaktore: Anda Pūce t.63422366, anda@kurzemes-vards.lv Izplatīts kā laikraksta "Auseklis" bezmaksas pielikums Iespiests SIA "Latgales druka" tipogrāfijā Rēzeknē, Baznīcas ielā 28. Tirāža – 4260 eksemplāru.